

2.9.2020

EOAK/5625/2020

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Juha Haapamäki

LAPSIIN KOHDISTUNEIDEN RIKOSTEN KÄSITTELYN KESTOA KOSKEVA SÄÄNTELY

1 ASIA

Laillisuusvalvonnassa on sekä kanteluita tutkittaessa että tarkastuksilla tullut ilmi useita tapauksia, joissa vakavienkin lapsiin kohdistuneiden rikosten esitutkinta on viipynyt kohtuuttoman pitkään. Sinänsä esitutkintojen viipyminen on yleinen ongelma, mutta lapsiin kohdistuvissa rikoksissa esitutkinnalla ja muullakin rikosprosessilla on erityispiirteitä. Olen erityisesti kiinnittänyt huomiota esitutkinnan kestoa koskevaan sääntelyyn ja siihen, että laissa ei ole säädetty siitä, että asianomistajan ikä vaikuttaisi esitutkinnan kiireellisyyteen. Näinhän on nimenomaisesti säädetty, kun epäilty on alaikäinen niin esitutkinnan kuin myös syyteharkinnan ja osin tuomioistuinkäsittelynkin osalta.

Olen eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 4 §:n nojalla ottanut lainsäädännön mahdolliset kehittämistarpeet omana aloitteena selvitettäväksi.

Totean ensinnäkin nykyisestä sääntelystä seuraavaa.

2 NYKYTILANNE

2.1 Nykylainsäädännön pääpiirteitä

Esitutkintalain 3 luvun 11 §:ssä säädetään esitutkinnan toimittamisajasta seuraavaa.

Esitutkinta on toimitettava ilman aiheetonta viivytystä.

Alle 18-vuotiaan ollessa epäiltynä rikoksesta tai alle 15-vuotiaana tekemästään rikollisesta teosta esitutkinta on toimitettava kiireellisesti.

Esitutkintatoimenpiteet voidaan olosuhteiden sitä edellyttäessä asettaa tärkeysjärjestykseen.

Rikoksesta epäillyn osalta käsittelyn kiireellisyydestä on erikseen säädetty myös syyteharkinnan ja tuomioistuinkäsittelyn osalta.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8a §:n 2 momentin mukaan

Jos rikoksesta epäilty on alle 18-vuotias, syyttäjän on kiireellisesti ratkaistava, nostaako hän syytteen. Myös syyte on nostettava ilman viivytystä.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 13 §:n 2 momentin mukaan

Jos alle 18-vuotias vastaaja on syytteessä rikoksesta, josta syytteessä mainittujen seikkojen vallitessa tehtynä on säädetty ankarampi rangaistus kuin kuusi kuukautta vankeutta, pääkäsittely on pidettävä viimeistään 30 päivän kuluessa rikosasian vireilletulosta. Jos pääkäsittely peruutetaan, uusi pääkäsittely on pidettävä 30 päivän kuluessa päivästä, jona pääkäsittely oli tarkoitus toimittaa.

Laissa ei sen sijaan ole säädetty siitä, että asianomistajan ikä vaikuttaisi esitutkinnaan, syyteharkinnan tai tuomioistuinkäsittelyn kiireellisyyteen.

Poliisihallitus on kuitenkin antanut ohjeen (Lapsi asianomistajana ja todistajana esitutkinnaissa 2020/2013/5071), jonka mukaan lapsen ollessa asianomistajana rikosasiassa esitutkintatoimenpiteet tulee aloittaa välittömästi ja esitutkintatoimenpiteet tulee suorittaa viivytyksettä. Erityisesti on viitattu siihen, että lapsen kuuleminen pitkän ajan kuluttua epäilystä tapahtumasta voi heikentää lapsen kertomuksen laatua ja luotettavuutta. Pidän Poliisihallituksen ohjetta hyvin tärkeänä ja tarpeellisena.

Myös oikeuskirjallisuudessa on suositettu, että esitutkinta toimitetaan kiireellisenä silloin, kun asianomistaja on alle 18-vuotias (Satu Rantaeskola (toim.) Esitutkintalaki – kommentaari s.110).

Esitutkinta on yleensäkin tuloksekkainta silloin, kun se voidaan toimittaa mahdollisimman pian rikoksen tapahduttua. Esitutkinna joutuisuudella on luonnollisesti suuri merkitys rikoksen uhrin kannalta: tehokas esitutkinta edesauttaa asianomistajan pääsemistä oikeuksiinsa. Pidän myös selvänä, että asian käsittelyn pitkittyminen ei ainakaan helpota asianomistajan tilannetta. Sinänsä esitutkinna toimittaminen ilman aiheetonta viivytystä on tärkeää myös syylliseksi epäillyn kannalta, jotta hän ei joudu olemaan kauempaa kuin välttämätöntä rikoksesta epäillyn asemassa. Ylipäättään asianmukainen esitutkinta ja sen viivytyksetön toimittaminen on tärkeää koko rikosoikeudellisen järjestelmän toimivuuden ja uskottavuuden kannalta.

Poliisi joutuu väistämättä asettamaan tehtäviään kiireellisyysjärjestykseen, minkä johdosta vähemmän kiireelliseksi arvioidut esitutkinna joutuvat odottamaan vuoroaan. Tärkeysjärjestykseen asettamisessa on yleensä kysymys siitä, että poliisin rajallisten resurssien puitteissa vakavimmat rikokset asetetaan etusijalle. Toisaalta jonkin rikoksen tutkiminen kiireellisesti saattaa olla tärkeitä muustakin syystä.

Lasten osalta on myös otettava huomioon heidän kohteluun esitutkinnaissa koskevat säännökset esitutkintalain 4 luvun 7 §:ssä. Korostunut merkitys on muillakin 4 luvussa säädettyillä esitutkintaperiaatteilla.

Esitutkintalain 4 luvun 7 §:n mukaan

Alle 18-vuotiasta on kohdeltava esitutkinnaissa hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Erityisesti on huolehdittava siitä, ettei tutkintatoimenpiteistä aiheudu hänelle tarpeetonta haittaa koulussa, työpaikalla tai muussa hänelle tärkeässä ympäristössä.

Alle 18-vuotiaisiin kohdistuvat tutkintatoimenpiteet on mahdollisuuksien mukaan annettava tähän tehtävään erityisesti perehtyneille tutkijoille. Esitutkintaviranomaisen on tarvittaessa neuvoteltava lääkärin tai

muun asiantuntijan kanssa siitä, voidaanko alle 18-vuotiaaseen kohdistaa tutkintatoimenpiteitä.

2.2 Kansainvälisiä velvoitteita

Suomi on kansainvälisesti sitoutunut useisiin sopimuksiin, joissa korostetaan lapsen etua ja hänen suojaamistaan ja tukemistaan myös rikosasioissa sekä edellytetään tehokasta rikosoikeudellista prosessia. Viimeksi mainitun vaatimuksen yksi keskeinen elementti on joutuisuus.

Näitä lapsia koskevia kansainvälisiä sopimuksia ovat muun muassa YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista, Istanbulin sopimus ja Lanzaroten sopimus.

2.2.1 YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus on hyväksytty YK:n yleiskokouksessa vuonna 1989 ja Suomi on saattanut sopimuksen voimaan vuonna 1991. Sopimuksen keskeinen periaate on, että kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.

Sopimuksen 19 artiklan mukaan

1. Sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin asianmukaisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin, sosiaalisiin ja koulutuksellisiin toimiin suojellakseen lasta kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä tai välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä, mukaan lukien seksuaalinen hyväksikäyttö, silloin kun hän on vanhempansa, muun laillisen huoltajansa tai kenen tahansa muun hoidossa.
2. Tällaisten suojelutoimien tulisi tarvittaessa sisältää tehokkaita menetelmiä sosiaalisten ohjelmien perustamiseksi, joiden avulla lasta ja hänestä huolehtivia henkilöitä tuettaisiin, samoin kuin menetelmiä edellä kuvattujen lasten pahoinpitelytapausten ehkäisemiseksi, tunnistamiseksi, raportoimiseksi, käsiteltäväksi saattamiseksi, tutkimiseksi, hoitamiseksi ja jatkoseurannaksi sekä tarvittaessa oikeuslaitoksen asiaan puuttumiseksi.

Sopimuksen 39 artiklan mukaan

Sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin asianmukaisiin toimiin edistääkseen minkä tahansa laiminlyönnin, hyväksikäytön, pahoinpitelyn, kidutuksen tai muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen, tai aseellisen selkkauksen uhriksi joutuneen lapsen ruumiillista ja henkistä toipumista sekä yhteiskunnallista sopeutumista.

2.2.2 Istanbulin sopimus

Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (ns. Istanbulin sopimus) astui Suomessa voimaan 1.8.2015. Istanbulin sopimus kattaa kaikki naisiin kohdistuvan väkivallan muodot. Sopimus kannustaa osapuolia soveltamaan sopimusta kaikkiin

perheväkivallan uhreihin kiinnittäen erityistä huomiota naisiin ja tyttöihin sukupuoleen perustuvan väkivallan uhreina. Suomessa sopimusta sovelletaan myös miehiin ja poikiin, joihin kohdistuu perheväkivaltaa.

Sopimuksen 49 artiklan mukaan

1. Osapuolet toteuttavat tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistukseksi, että kaikkien tämän yleissopimuksen soveltamisalaan kuuluvien väkivallan muotojen tutkinta ja niitä koskevat oikeudenkäynnit suoritetaan ilman tarpeetonta viivästystä, ottaen samalla huomioon uhrin oikeudet kaikissa rikosoikeudenkäyntien vaiheissa.
2. Osapuolet toteuttavat tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistukseksi, että tämän yleissopimuksen mukaisesti rangaistaviksi säädettävät teot tutkitaan ja pannaan syytteeseen tehokkaasti, ja näissä toimissa osapuolet noudattavat ihmisoikeuksia koskevia perusperiaatteita ja ottavat huomioon käsityksen sukupuoleen perustuvasta väkivallasta.

Lisäksi sopimuksessa painotetaan useissa kohdissa uhrin suojelua ja tukemista.

2.2.3 Lanzaroten sopimus

Lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan tehty Euroopan neuvoston yleissopimus (ns. Lanzaroten sopimus), jonka Suomi ratifioi vuonna 2011, on Euroopan neuvoston yleissopimus, joka edellyttää lapsiin kohdistuvan seksuaalisen riiston ja hyväksikäytön kaikkien muotojen kriminalisoinnista, ennaltaehkäiseviin toimiin sitoutumista, lapsiuhrien auttamista ja suojelemista sekä rikoksista epäiltyjen syyttämistä. Sopimusvaltion on ryhdyttävä tarvittaviin lainsäädäntö- ja muihin toimenpiteisiin suojellakseen lapsia ja ehkäistäkseen lasten seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä.

Lanzaroten sopimuksen 30 artiklan mukaan

1. Kukin sopijapuoli ryhtyy tarvittaviin lainsäädäntö- tai muihin toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että tutkinta ja rikosprosessi toteutetaan lapsen parhaaksi eduksi ja lapsen oikeuksia kunnioittaen.
2. Kukin sopijapuoli omaksuu lähestymistavan, joka suojaa uhreja, varmistuen siitä, etteivät tutkinta ja rikosprosessi pahenna lapsen kokemaa traumaa ja että rikosoikeudellisten toimenpiteiden jälkeen annetaan tarvittaessa apua.
3. Kukin sopijapuoli varmistaa, että tutkinta ja rikosprosessi ovat ensisijaisia ja ne toteutetaan ilman aiheetonta viivytystä.
4. Kukin sopijapuoli varmistaa, että tässä luvussa tarkoitetut toimenpiteet eivät ole ristiriidassa ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen artiklan 6 mukaisten puolustuksen oikeuksien ja oikeudenmukaisen ja puolueettoman oikeudenkäynnin vaatimusten kanssa.

5. Kukin sopijapuoli ryhtyy tarvittaviin lainsäädäntö- ja muihin toimenpiteisiin kansallisen lainsäädäntönsä perusperiaatteiden mukaisesti – varmistamalla tämän sopimuksen perusteella kriminalisoitujen rikosten tehokas tutkinta ja syyttäminen sallien tarvittaessa mahdollisuuden peitetoimintaan;
 – tekemällä mahdolliseksi sen, että tutkintayksiköt tai tutkintapalvelut voivat tunnistaa artiklan 20 perusteella kriminalisoitujen rikosten uhrin, erityisesti analysoimalla lapsipornografista materiaalia kuten valokuvia tai audiovisuaalisia tallenteita, joita on lähetetty tai asetettu käyttöön informaatio- ja viestintäteknologian välityksellä.

Tämänkin sopimuksen muissakin kohdissa korostetaan uhrien suojelua ja tuke-
 mista.

Ylipäättään rikoksen uhrin asemaan on viimeksi kuluneella vuosikymmenellä kiinnitetty huomiota. Edellä mainittujen sopimusten lisäksi voi esimerkiksi mainita EU:n ns. uhridirektiivin (2012/29/EU), joka koskee rikoksen uhreille annettavaa tietoa, tukea ja suojelua sekä heidän osallistumistaan rikosoikeudellisiin menettelyihin. Tuo direktiivi on johtanut Suomessakin rikosten uhrin asemaa parantaviin lainsäädäntömuutoksiin.

2.3 Kotimaisesta kehityksestä

2.3.1 Asiaa arvioitiin esitutkintalakia säädettäessä

Asianomistajan asemaan on muun muassa edellä todetusti kiinnitetty Suomessakin huomiota. Nyt tarkastelun kohteena erityisesti oleva esitutkinnan toimittamisaika on viimeksi ollut nimenomaisesti lainsäätäjän arvioitavana, kun nykyistä esitutkintalakia kymmenisen vuotta sitten säädettiin.

Esitutkintalain esitöissä (hallituksen esitys 222/2010) todettiin lasten osalta muun muassa, että

”Nuorisorikostyöryhmä ehdotti mietinnössään esitutkintalain 6 §:ään liittäväksi uuden 2 momentin, jonka mukaan alle 18-vuotiaan ollessa epäiltynä rikoksesta tai alle 15-vuotiaana tekemästään rikollisesta teosta tutkinta on toimitettava kiireellisesti. Mietinnön yleisperustelujen mukaan ehdotus liittyy siihen, että rikoksesta epäillyn nuoren asian nopeaa käsittelyä pidetään nykyisin niin kansainvälisesti kuin Suomessakin keskeisenä nuoren rikosentekijän asian käsittelyyn liittyvänä tavoitteena. Nopealla puuttumisella nuoren rikokseen voidaan edistää sitä, että hän paremmin ymmärtää tekonsa ja siitä tulevan seurauksen välisen yhteyden. Nopealla puuttumisella korostuu myös yhteiskunnan vakava suhtautuminen nuoren tekoon. Eduskunnan lakivaliokunta on todennut (LaVM 8/2001 vp), että erityisesti nuorten rikoskierteen katkaisemiseksi seuraamus rikoksesta on määrättävä mahdollisimman nopeasti. Kysymys ei ole sinällään ainoastaan lainsäädännöllisestä asiasta. Merkitystä on viranomaisten käytännön toiminnan ja ennen kaikkea niiden välisen yhteistyön järjestämisellä. Tästä huolimatta esitutkintalain täydentämistä alle 18-vuotiasta epäiltyä koskevalla sääntelyllä voidaan pitää perusteltuna. Joissakin yhteyksissä on kiinnitetty huomiota siihen, että rikoksen erityisen nopean selvittämisen tarve liittyy myös alaikäisten asianomistajien tapauksiin. Eduskunnassa tuolloin käsiteltävänä olleen lakialoitteen vuoksi nuorisorikostyöryhmän mietinnössä käsiteltiin perusteellisesti myös tarvetta säätää nuorten

asianomistajien asioiden erityisen nopeasta käsittelystä. Mietinnöstä tarkemmin ilmenevin perustein (mietinnön s. 58—63) siinä päädyttiin kielteiseen ratkaisuun. Syytä tämän kannan muuttamiseen ei ole ilmennyt.”

2.3.2 Oikeusministeriön nuorisorikostyöryhmän mietintö 2004

Edellä mainitussa nuorisorikostyöryhmän mietinnössä (työryhmämietintö 2004:12) nyt puheena olevaa kysymystä käsiteltiin erityisesti eduskunnassa tehdyn lakialoitteen ja oikeusministeriön siitä antaman lausunnon pohjalta. Mietinnössä todetaan muun muassa seuraavaa.

”Eduskunnan lakivaliokunnan käsiteltävänä olevassa lakialoitteessa LA 83/2003 vp ehdotetaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 a §:n 2 momentin ja 5 luvun 13 §:n 1 momentin muuttamista niin, että alle 18-vuotiaita asianomistajia koskevat rikosasiat olisi käsiteltävä erityisen nopeasti. Jos rikoksen uhri on alle 18-vuotias, syyttäjän olisi kiireellisesti ratkaistava, nostaako hän rikoksesta syyteen. Myös syyte olisi nostettava ilman viivytystä. Jos asianomistaja on alle 18-vuotias, pääkäsittely olisi pidettävä kahden viikon kuluessa rikosasian vireilletulosta.

--

Oikeusministeriö on 30 päivänä joulukuuta 2003 antanut aloitteesta eduskunnan lakivaliokunnalle kirjallisen lausunnon, jossa aloitteen arvioinnin lisäksi todetaan, että käsittelyn nopeuttamista asianomistajan osalta on tarkoituksenmukaista harkita samassa yhteydessä kuin harkitaan alaikäistä vastaajaa koskevia nuorisorikostoimikunnan ehdotuksia. Tämän vuoksi lakialoite annettiin tätä hallituksen esitystä valmisteilleen työryhmän (eli nuorisotyöryhmän) käsiteltäväksi.

--

Oikeusministeriön lausunnossa puututaan sanonnallisten kysymysten (ilmaisut ”rikoksen tekijä” ja ”rikoksen uhri”) lisäksi lakialoitteen sisältöön. Lausunnossa todetaan, että ehdotettu muutos oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 a §:n 2 momenttiin koskisi sanamuotonsa mukaan kaikkia alle 18-vuotiaita rikoksen uhreja. Kuitenkin perusteluissa kiinnitetään erityisesti huomiota henkeen, terveyteen ja seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen kohdistuviin rikoksiin. Lausunnon mukaan ei ole tarkoituksenmukaista laajentaa säännöksen soveltamisalaa siten, että kiireellisyysvaatimus koskisi kaikkia alle 18-vuotiaiden rikosasioita riippumatta epäillyn rikoksen laadusta.

--

Ehdotetut muutokset eivät oikeusministeriön lausunnon mukaan johda asianomistajan kannalta parhaaseen lopputulokseen. Asianomistajalle oleellista on, että virallisen syyttäjän ajaman syyteasian yhteydessä voidaan ajaa rikoksesta johtuvaa asianomistajan yksityisoikeudellista vaatimusta. Nopeuttaminen voi johtaa siihen, että asianomistaja ei voi käytännössä esittää yksityisoikeudellisia vaatimuksiaan rikosasian oikeudenkäynnissä, koska asianomistajalle aiheutuneet henkilövahingot eivät ole vielä tässä vaiheessa selvillä.

--

Tiedossa ei ole tutkimuksia tai selvityksiä, joiden mukaan rikosasian nopea käsittely edistäisi nuoren uhrin toipumista häneen kohdistuneesta rikoksesta. Nyt kysymyksessä olevaa asiaa ei myöskään

käsitellä rikosuhritoimikunnan mietinnössä, jossa kylläkin korostetaan erilaisten tukitoimien merkitystä asianomistajalle.

--

Rikosuhritoimikunnankin mietintö osoittaa, että ajatus nopean rikosprosessimenettelyn myönteisestä vaikutuksesta uhrin mielenterveyteen ei ole tunnettu uhrien asemaan liittyvässä keskustelussa ja tutkimuksessa. Ei ole lakialoitteenkaan perustelujen mukaan selvää, mikä on se mekanismi, joka nopeassa käsittelyssä olisi uhrien toipumista edistävää.

--

Paitsi että uhrin mielenterveyden edistämisen liittyminen asian nopeaan käsittelyyn on vähintäänkin epäselvä, lakialoite on muiltakin osin altis arvostelulle. Kuten oikeusministeriön lausunnossa todetaan, säännöksiin ehdotetut muutokset koskevat sanamuotonsa perusteella kaikkia rikoksia, joissa alle 18-vuotias on asianomistajana, mutta perusteluissa puhutaan ainoastaan henkeen ja terveyteen sekä seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen liittyvistä rikoksista.

--

Tuomioistuimissa on käsitelty jopa kymmenen vuotta aikaisemmin tapahtuneita rikoksia. Tämän ilmitulemisen viiveen ei voi katsoa erityisesti puoltavan rikosasian erityisen nopeaa käsittelyä. Jos rikos on tapahtunut vuosia aikaisemmin, uhrin mielenterveydelliseen toipumiseen ei voi olettaa olevan suurta vaikutusta sillä, käsitelläänkö asia rikosprosessissa esimerkiksi joitakin viikkoja normaalia nopeammin. Lisäksi on huomattava, että tällaiset rikosasiat soveltuvat erityisen huonosti nopeaan käsittelyyn, koska ne ovat yleensä ajan kulumisen vuoksi ja muutenkin todisteluun liittyvien kysymysten vuoksi hankalasti selvitettäviä.

--

Nopean prosessuaalisen käsittelyn sijasta tulisikin rikosuhritoimikunnan ehdottamalla tavalla kiinnittää huomiota siihen, että lapsen kanssa ammatissaan työskentelevien tulisi saada lisäkoulutusta lapseen kohdistuvan väkivallan tunnistamiseksi. Tuolloin voitaisiin parhaassa tapauksessa katkaista väkivallan käyttäminen ja joka tapauksessa ehkäistä ajan kulumisesta aiheutuvat ongelmat.

--

Tässä yhteydessä voidaan viitata muuten oikeusministeriön lausunnossa jo esitettyihin näkökohtiin. Nopea käsittely voisi vaarantaa asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksen menestyksellisen esittämisen rikosasian käsittelyn yhteydessä. Asianomistajalle aiheutuu paitsi lisäkustannuksia myös vaivaa erillisen riita-asian vireille saattamisesta. Alle 18-vuotias asianomistaja ei käytännössä selviäsi siitä myöskään ilman apua. Lisäksi alle 18-vuotiaiden uhrien asioiden erityisen nopea käsittely tuomioistuimissa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 13 §:n 1 momentin nojalla koskisi kaikkia rikosasioita toisin kuin samanikäisellä vastaajalla. Lakialoite on myös epäjohdonmukainen siksi, että siinä ehdotetaan nopeuttamista ainoastaan syyteharkintaan ja tuomioistuinkäsittelyyn mutta ei esitutkintaan, joka saattaa viedä huomattavan osan kokonaiskäsittelyajasta. Onkin huomattava, että esitutkintalain 6 §:n nojalla esitutkinta on toimitettava ilman aiheetonta viivytystä kaikissa rikosasioissa. On mahdollista, että nuorten asianomistajien käsittelyn nopeuttamisella ei sinällään olisi taloudellisia vaikutuksia tai henkilöstövaikutuksia, koska kysymys on ainoastaan asioiden käsittelyjärjestyksestä eikä niiden määrästä. On myös

mahdollista, että näissä asioissa rikoksesta epäilty on alle 18-vuotias, jolloin asiaa käsitellään sellaista tekijää koskevan sääntelyn nojalla.

--

Lapsiin ja nuoriin kohdistuvat, lähinnä henkeen ja terveyteen liittyvät rikokset ovat yleensä joka tapauksessa vakavuudeltaan ja rikostutkinnallisista näkökohdista sellaisia, että niiden selvittämistä ja muutakin käsittelyä on syytä kiirehtiä. Tämän katsantokannan omaksumista voidaan edistää poliisimiehille, syyttäjille ja tuomareille annettavassa koulutuksessa sekä kahdelle ensiksi mainitulle ryhmälle annettavassa ohjeistuksessa.

--

Yhteenvetona edellä esitetystä voidaan todeta, että erityisesti lakialoitteen perustelujen ja rikosten uhrien asemasta olevan tietämyksen valossa ei ole perusteltua syytä ainakaan tässä vaiheessa muuttaa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 a §:n 2 momenttia ja 5 luvun 13 §:n 1 momenttia lakialoitteessa ehdotetulla tavalla.”

2.3.3 Asian myöhempää arviointia

Esitutkintalain uudistamista koskeneen hallituksen esityksen eduskuntakäsittelyn jälkeen lapsiin kohdistuneiden rikosten esitutkintojen ja koko rikosprosessin kesto on ollut esillä useassakin yhteydessä. Seuraavassa käsittelen lyhyesti niistä muutamia.

Ensiksi mainittakoon oikeusministeriön työryhmän julkaisun ”Uhri rikosprosessissa – ehdotus hyvistä menettelytavoista uhrien tarpeiden huomioon ottamiseksi” (Oikeusministeriön lausuntoja ja mietintöjä 44/2018). Siinä todetaan muun muassa, että

”Oikeuspsykologian dosentti Julia Korkman sanoi kuulemisessaan, että prosessien pitkä kesto on suurin yksittäinen ongelma tapauksissa, joissa lapsi on joutunut rikoksen uhriksi. Myös osa työryhmän jäsenistä on tuonut esiin, että lapsiin kohdistuvien rikosten käsittely rikosprosessissa kestää liian pitkään.

--

Väestöliiton erityisasiantuntija Kirsi Porras mainitsee lausunnossaan, että alaikäisten nuorten kohdalla rikosprosessi on lähes aina liian pitkä. Vaikka poliisin kuuleminen toteutuu nopeasti, Porras katsoo rikostutkinnan vievän kokonaisuutena kohtuuttoman kauan. Porras esittää, että jokaiseen rikosprosessin vaiheeseen olisi saatava ”takuu aika”, jonka sisällä prosessit on pystyttävä hoitamaan/käsittämään. Samansuuntainen ehdotus tehdään lasten ja nuorten oikeuspsykiatrian yksiköiden toimintaa käsittelevässä sosiaali- ja terveysministeriön raportissa: ”Lainsäädäntöön olisi hyvä asettaa aikarajoja esimerkiksi tutkinnan suorittamiselle ja syyttämislle”.

--

Myös poliisikyselyyn vastanneet poliisit nostivat prosessien pitkän keston esiin ongelmana. Vastauksissa todettiin, että tutkinta-ajat venyvät resurssipulan takia ja että prosessin pitkittyminen ei ole kenenkään edun mukaista. Myös käräjäoikeuden prosessien todettiin olevan liian hitaita”.

Työryhmä katsoi, että tavoitteena tulisi olla lapsiuhrin etu ja prosessiekonomiset seikat huomioon ottaen mahdollisimman lyhyt prosessin kesto oikeusturvaa vaarantamatta. Tavoitteen saavuttamiseksi tulisi lapsiin kohdistuvien rikosten tutkintaan, syyteharkintaan ja käräjäoikeuskäsittelyyn kohdentaa riittävästi resursseja.

Jo aiemmin myös lapsiasiavaltuutettu oli vuoden 2017 vuosikertomuksessaan käsitellyt nuoren rikoksen uhrin asemaa ja totesi, että ”nuoriin rikosentekijöihin sovelletaan kiireellistä rikosasioiden käsittelyä. Lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan sama periaate olisi laajennettava koskemaan alaikäistä uhria eli uhrin ollessa lapsi.”

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisussa ”Lapsiin kohdistuvien väkivaltarikosten tutkintaa nopeutettava” (Päätösten tueksi 3/2020) todetaan muun muassa seuraavaa.

”Yksi keskeinen lapsia ja perheitä kuormittava seikka on tutkinta- ja oikeusprosesseihin kuluva pitkä aika. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien arvostellut Suomen pitkiä oikeusprosesseja. Eduskunnan oikeusasiamies on kehottanut kahdessa tuoreessa kanteluratkaisussaan poliisia kiinnittämään huomiota sekä lapsien tekemiksi epäiltyjen että lapsiin kohdistuneiden rikosten esitutkintojen keston (ratkaisut 1084/2019 ja 3462/2019). Oikeusministeriön työryhmän laatiman raportin (Ruuskanen, E. & Sarimo, M. Uhri rikosprosessissa – ehdotus hyvistä menettelytavoista uhrien tarpeiden huomioon ottamiseksi. Oikeusministeriö. Mietintöjä ja lausuntoja 44/2018) mukaan lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten kohdalla viiveet ovat pidempiä kuin aikuisilla, ja prosessit kestävät keskimäärin lähes kaksi vuotta.

Koska lasten ja vielä teini-ikäistenkään aikakäsitys ei ole samanlainen kuin aikuisilla, korostuvat prosessin pitkän keston haitat heidän kohdallaan. Viiveet ovat omiaan vaikuttamaan lasten ja vanhempien väleihin ja vuorovaikutukseen, etenkin jos vanhempi tai muu läheinen on rikoksesta epäiltynä. Oikeusprosessin vanhemmille aiheuttama kuormitus välittyy myös lapsiin. Pitkä prosessi saattaa aiheuttaa lapsissa ja nuorissa epäluottamusta viranomaisiin, kun asiasta kertominen ei johtanutkaan ”mihinkään”. Lisäksi lapsen mahdollisesti tarvitsema hoito saattaa viivästyä.

- -

Viiveisiin voidaan vaikuttaa myös säätämällä lapsirikostutkintaprosessin eri vaiheille aikarajat:

- lapsen ja muiden asianosaisten kuulemiselle esitutkinnassa
- syyteharkinnan tekemiselle
- pääkäsittelyn aloittamiselle asian vireille tulosta käräjäoikeudessa.”

3 KANNANOTOT

Totean ensinnäkin, että lainsäätäjä on viimeksi arvioinut lapsiin kohdistuneiden rikosten esitutkinnan keston säätelyä vuonna 2010, kun nykyistä esitutkintalakia säädettiin. Tuolloin kiireellisyysvaatimus hylättiin varsin niukoilla perusteluilla käytännössä vain viitaten oikeusministeriön nuorisorikostyöryhmän mietintöön vuodelta 2004. Näin ollen hallituksen esityksen kannanoton perusteet ovat tosiasiaa yli 15 vuotta vanhoja ja kiireellisyysvaatimusta vastustavat argumentit perustuvat oikeusministeriön tietyn sisältöisestä lakialoitteesta ja sen perusteluista antamaan lausuntoon. Ministeriön esittämää arvioitaessa tulee myös ottaa huomioon muun muassa huomioon, että lakialoite ei lainkaan koskenut esitutkintaa. Ylipäätään tuolloin tarkasteltavana

olleen aloitteen mahdolliset lakitekniset ongelmat tai perustelujen puutteet eivät käsitykseni mukaan ole mitenkään ylitse käymättömiä, jos asia otetaan uuteen tarkasteluun.

Kuten edellä kohdassa 2.3.3 on todettu, asiaa on esitutkintalain säätämisen jälkeen arvioitu useampaankin otteeseen ja päädytty erityisesti lapsen edun vuoksi suositamaan huomattavasti nopeampia rikosprosesseja. Olen varsin vakuuttunut siitä, että nykyisin on saatavissa tutkimuksellista näyttöä siitä, että joutuisa rikosprosessi on lähtökohtaisesti lapsen edun kannalta perusteltu; viittaan kohdassa 2.3.3 esitettyyn siitä, että prosessin pitkän keston haitat korostuvat lasten kohdalla. Erityisesti tämä nähdäkseni koskee henkeen, terveyteen ja seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen kohdistuneita rikoksia.

Eräinä vasta-argumentteina aiemmin esitetyt korvausvaatimusten käsittelyn ongelmat tai juttujen myöhäinen esille tulo eivät mielestäni ole painavia. Käsitykseni mukaan tällaiset tapaukset ovat vain pieni vähemmistö tapauksista. Muutoinkaan kohdassa 2.3.2 esitellyt perustelut eivät ole mielestäni erityisen vakuuttavia.

Katsonkin, että olisi perusteltua säätää, että esitutkinta on toimitettava kiireellisesti, kun asianomistaja on alle 18-vuotias. Ainakin tämän tulisi koskea henkeen, terveyteen ja seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen kohdistuneita rikoksia.

Korostan myös, että nähdäkseni ei ole järkevää säännellä vain esitutkinnan joutuisuutta, vaan tarkasteluun tulisi ottaa koko rikosprosessiketju. Näin ollen myös syyteharkintaa ja asian tuomioistuinkäsittelyä koskevia säännöksiä tulisi vastaavalla tavalla tarkistaa.

On selvää, että pelkillä lakimuutoksilla ei vielä päästä siihen, että lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyaikoja saataisiin lyhennettyä. Uudet säädökset olisivat kuitenkin tärkeä perustekijä muutokselle. Jotta ehdottamani säädösuudistukset näkyisivät myös käytännössä, tulisi esitutkinta- ja syyttäväviranomaisille sekä tuomioistuimille turvata riittävät resurssit ja ammattitaito hoitaa asiat joutuisasti oikeusvarmuudesta tinkimättä. Lisäksi totean, että kyseessä on monitahoinen pulma, eivätkä ongelmat ole yhden ammattikunnan tai hallinnonalan ratkaistavissa, vaan edellyttävät usein moniammatillista yhteistyötä erilaisine tukitoimineen. Tämän aloitteen aihe on kuitenkin nimenomaan lainsäädännön tilanne, enkä siksi käsittele näitä sinänsä erittäin tärkeitä kysymyksiä tässä yhteydessä enemmälti.

Saatan edellä esittämäni lainsäädännön kehittämistarpeet oikeusministeriön ja sisäministeriön tietoon. Pyydän niitä 31.1.2021 mennessä ilmoittamaan mahdollisista toimenpiteistään asiassa.